

Aleksandar Jugović¹

Univerzitet u Beogradu,

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Dragica Bogetic²

Univerzitet u Beogradu,

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Originalni naučni članak

UDK 316.774:343.81.01

316.653:791]:343.8

Primljen: 29.09.2018.

DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC1804769J>

MEDIJSKE KONSTRUKCIJE ZATVORA

Media Representations of the Prison

APSTRAKT: Cilj ovog rada je naučna analiza medijskih predstavljanja zatvora u društvenom, kulturalnom i istorijskom kontekstu. U radu se koristi metoda analize sadržaja. Rad je zasnovan na pluralističkom teorijskom opredeljenju autora, sa osnovom u teoriji socijalnog konstruktivizma. Najčešća slika zatvora jeste da u njega dolaze nasilne i "grešne" osobe, gde se njihovo nasilno ponašanje nastavlja, što šalje poruku o zatvoru kao nezamenljivom i ključnom sredstvu socijalne kontrole pojedinaca koji su neprilagođeni normama društva. Medijske konstrukcije zatvora kao totalne ustanove kreću se između dve tipične simplifikujuće slike: jedne, gde je ova totalna ustanova (model "smug hack") prikazana kao sistem koji je korumpiran, dehumanizovan i nesposoban da sprovede resocijalizaciju a gde su zatvorenici podvrgnuti seksualnim napadima, fizičkoj torturi i diskriminaciji od strane osoblja ili drugih zatvorenika; druge, ili stereotipa o "razmaženim zatvorenicima" (model "country club corrections") a zatvorima kao mestima koja su ispunjena nezaslužnim privilegijama za zločince – prijatan rad, bračne posete, ljubavne sobe, slobodno vreme ispunjeno hedonizmom i zabavom. Karakteristične konstrukcije zatvora kao totalne ustanove jesu da on predstavlja mesto društvene osvete, kažnjavanja za teške zločine, nasilja, gubitka slobode, systemske torture, uništavanja identiteta, pokajanja, jačanja kriminalnih navika i uverenja ("školovanja za kriminal") i korupcije.

KLJUČNE REČI: zatvor, mediji, društvo.

ABSTRACT: The objective of the paper is to scientifically analyze the media's portrayal of the prison in the social, cultural and historical context. The method used is content analysis. The paper is based on the pluralistic theoretical orientation of the author grounded in the theory of social constructivism. The prison is most commonly depicted as a place occupied by violent and „sinful“ persons where their vicious behaviour continues, sending a message of the prison as an unparalleled and crucial means of social control of individuals not conformed to the norms of

1 ajugovic1971@gmail.com

2 dbogetic992@gmail.com

society. Media representations of the prison as a total institution range between two typical simplifying images: one, where this total institution (the 'smug hack' model) is shown as a system that is corrupted, dehumanized and incapable of conducting resocialization and where prisoners are subjected to sexual assaults, physical torture and discrimination by staff or other prisoners; other, or stereotype about 'spoiled prisoners' (the 'country club corrections' model) and prisons as places filled with undeserved privileges for criminals – pleasant work, conjugal visits, love rooms, free time filled with hedonism and fun. Typical representations of the prison as a total institution include it representing a place of social revenge, punishment for serious crimes, violence, loss of freedom, systemic torture, identity destruction, repentance, strengthening of criminal habits and convictions („education for crime“) and corruption.

KEY WORDS: prison, media, society.

Uvod

Prema Gofmanu, zatvor za razliku od drugih totalnih institucija, predstavlja mesto boravka i rada velikog broja osoba, koje su prekršile zakon, u kome zajedno vode (zatvoreni i formalno administrirani) životni ciklus, odsečenih od šireg društva, u dužem vremenskom periodu (Goffman, 2007). Zatvor, deleći karakteristike drugih totalnih institucija, predstavlja „socijalni hibrid“ odvojen od modernog društva, u kome se ruše ograde različitih životnih sfera, uspostavlja strogo definisan ritam nametnut od strane hijerarhijski organizovanog autoriteta, i u kome nestaju barijere između sna, rada i slobodnog vremena. Život u zatvoru se odvija u separatisanom okruženju pod jedinstvenim pravilima i nadzorima (Goffman, 1968, prema: Davies, 1989: 77).

Boravak u totalnim ustanovama, a posebno zatvorima, je životno iskustvo koje ima relativno mali broj ljudi u odnosu na opštu populaciju. Procenjuje se da se u zatvoru ili pritvoru u svetu trenutno nalazi oko 11 miliona ljudi³ (naspram oko 7,62 milijarde opšte populacije), dok se u Srbiji u ovim ustanovama godišnje nalazi oko 10.000 ljudi, što je oko 0,14% populacije. To znači da ove institucije nisu deo života većine ljudi i da su medijske slike ključne u razumevanju pravila i načina funkcionisanja totalnih institucija i formiranja mišljenja u javnom mnjenju (Bougadi, 2016). Britanska istraživanja o kriminalu pokazala su da skoro tri četvrtine populacije svoja saznanja o sistemu krivičnog pravosuđa formira posredstvom televizije, radija i novina (Kershaw et al., 2000, prema: Marsh, 2009).

Saznanja o institucionalnom životu preko drugih izvora, odnosno medija, utiču na oblikovanje percepcije o zatvorskom životu (Cecil, 2010), čime se može dobiti nepotpuna ili pogrešna slika. Služeći određenim interesima i projekcijom sopstvenih opredeljenja i interesa, mediji mogu imati ulogu u konstruisanju i

3 Institute for Criminal Policy Research, World Prison Population List: http://prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition_0.pdf

tumačenju zasebne stvarnosti kroz davanje prednosti samo pojedinim temama (Vladislavljević i Voltmer, 2017). S tim u vezi, informacije koje se dobijaju iz fiktivnih i nefiktivnih medijskih predstava o zatvorima, utiču na percepciju ljudi o tome kakvi su zatvori, kakvi ljudi se nalaze u njima i da li su zatvori odgovarajuće rešenje za problem zločina (Cecil, 2015). Mediji imaju ulogu i u nametanju slike o prestupnicima i osobama koje su u zatvoru, predstavljajući ih kao opasne i kreirajući moralnu paniku u društvu. Posredno, na ovaj način mediji mogu „skliznuti“ u manipulaciju i političku kontrolu, kreirajući sliku sveta kao „opasnog mesta u kome vladaju strah, pretnje, otuđenost, depresija, nepoverenje“ (Jugović i Bogetić, 2017: 104), ali i dodatno razvijati strah od zločina i prestupnika (Levenson, 2001: 15). Iako je poznato da postoji visoka diskrepanca između medijskih prikaza kriminala i realnog statističkog stanja u ovoj oblasti (Fenwick, 2009), rezultati Sukcesivne ankete o kretanju kriminala u Velikoj Britaniji, govore u prilog tome da davanje tačnih informacija o kriminalu i pravosudnom sistemu putem medija jeste od suštinske važnosti za formiranje odnosa poverenja javnosti prema ovom sistemu (Levenson, 2001: 15).

S obzirom na činjenicu da je poslednjih decenija u svetu došlo do porasta zatvoreničke populacije, kao i da su mediji širenjem moralne panike i plasiranjem „zatvorskih mitova“ legitimizovali taj trend (O'Sullivan, 2001: 317), mišljenja smo da nema dovoljno akademskog interesovanja za analize medijskih percepcija zatvora koje bi pospešile njihovo socijalno i kulturno razumevanje. Kako zločin (kriminal) predstavlja istorijski društveni konstrukt (Spina, 2017), cilj ovog rada je naučna analiza medijskih predstavljanja zatvora u društvenom, kulturalnom i istorijskom kontekstu. U radu se koristi metoda analize sadržaja (filma). Rad je zasnovan na pluralističkom teorijskom opredeljenju autora, sa osnovom u teoriji socijalnog konstruktivizma uz uvažavanje doprinosa i drugih teorijskih perspektiva (a pre svega, kulturalne kriminologije, postmoderne kritičke teorije društva, teorije roda, humanističkih perspektiva i studija medija).

Zločin, zatvor i javnost

Zatvor kao totalna ustanova predstavlja, pravno i socijalno, najteži oblik kazne za krivična dela. U istorijskom smislu, kažnjavanje je dugo bilo deo javnog spektakla. Naime, u prošlosti su se ljudi okupljali na gradskim trgovima kako bi posmatrali izvršenje kazne nad onima koji su prekršili zakon (stubovi srama, giljotine, „gubilišta“, javna telesna kažnjavanja, itd.), da bi se krajem 18. veka kažnjavanje premestilo iza zatvorskih zidova (Cecil, 2015). Ova promena forme kažnjavanja, pratila je vreme velikih društvenih promena – industrijske revolucije, kao i zabrinutost zbog potencijalnih pretnji društvenom poretku (Marsh, 2009).

Između ta dva razdoblja, značajno je naglasiti i zabeleške Fukoa iz Sudskih novina (*Gazette des tribunaux*, 20. jul 1836. godine) o sprovođenju zatvorenika u lancima, tzv. okovanih povorki, čije je kretanje pratilo 100.000 ljudi, sa akcentom na dehumanizujuću retoriku i odnos prema zatvorenicima gde je publika dobacivala različite usklike podržavanja, negodovanja ili ponižavanja.

„Poštovaoci reda i poretka, kao i bogato građanstvo iz daleka posmatraju kako prolazi to veliko nomadsko pleme koje je bačeno u okove, taj poseban ljudski soj, posebna vrsta ljudskog roda koja nastanjuje robijašnice i zatvore“ (Fuko, 1997: 249, 250).

U prilog utiska o kontinuiranoj ljudskoj fascinaciji zločinom i kaznom, treba spomenuti da su određeni zatvori (poput zatvora Auburn) skupo naplaćivali ulaz platežno sposobnim turistima (Cecil, 2015). Paradoksalno, iako danas zatvori predstavljaju jednu od društveno najizolovanijih institucija, smatra se da, razvojem medija postaju jedna od društveno najvidljivijih (Cheliotis, 2010). Uočljivo je da kriminal i pravosudni sistem istorijski zaokupljaju pažnju javnosti i zauzimaju centralno mesto, kako kroz usmene mitove i književnost još u doba antike, tako i danas posredstvom televizije (Spina, 2017). „Socijalna i fizička stvarnost zatvora konstantno je mistifikovana i mitologizirana“ (Wright, 2000: 16).

Modernizacijom društva i otvaranjem pitanja ljudskih prava osuđenika, kažnjavanje prelazi u sferu zatvorenog polja. Zato je zainteresovanost medija za kriminal i kažnjavanje deo istorijskog kontinuiteta odnosa javnosti prema zločinu i kazni. Ispitivanje medijskih predstava zatvora omogućava jasnije shvatanje potencijalnog uticaja na percepcije ljudi o zatvoru u savremenom društvu, ali i na shvatanje mogućeg uticaja na oblikovanje krivično-pravne i penalne politike.

Perspektive analize odnosa mediji – zatvor

Istraživanje odnosa mediji – zatvor je relativno nova oblast koja se razvija poslednjih 20-ak godina. Ova oblast predmet je istraživanja, pre svih, kriminologije, sociologije devijantnosti, penologije, studija medija i pojedinih oblasti filozofije. Pa tako, mogu se prepoznati četiri dominirajuće teorijsko-filozofske perspektive u analizama ovog odnosa.

Najdominantniji pristup jeste socijalni konstrukcionizam koji polazi od toga da se percepcija ljudi o zatvoru zasniva na posredovanim iskustvima koje konstruišu mediji. Plasirane medijske slike stvaraju značenja o različitim političkim i društvenim pitanjima uz prelamanja uticaja političkih i ekonomskih elita (Gamson, Croteau, Hoynes, and Sasson, 1992). Surete (2007) ističe da to što je objekat putem kojeg se javnost informiše kroz medije dalji od njegovog neposrednog iskustva (što je slučaj sa zatvorom), to će se percepcija javnosti snažnije oblikovati posredstvom medija (Surette, 2007).

Proces socijalne konstrukcije realnosti naročito je važan u oblasti kriminala, pravde i medija (Surette, 1997, prema: Bennett, 2006: 98), jer publika koristi informacije koje dobija od medija za kreiranje sopstvene socijalne stvarnosti, gde su uz vizuelnu interpretaciju involvirani i afektivni elementi (Young, 2004, prema: Ferrell and Hayward, 2016). Društveno značenje zločina formira se kroz sinergiju kompleksa različitih činilaca, poput kulturnih predstava zločina, ključnih autoriteta u društvu (policija i političari), a u sadejstvu individualnih karakteristika onoga koji prima poruku (subjektivno iskustvo pojedinaca – publike) (Doyle, 2006). Preko relacije zatvorski sistem (pravosudni sistem) i publika, kreira se zasebna vizija stvarnosti koja može da uspostavi kulturni

artefakt o ovoj pojavi. Medijske slike mogu biti korišćene u političkim diskursima koji se zalažu za strožije kažnjavanje i širenje mreže zatvora, a tipičan ishod za publiku, po konstrukcionistima, jeste osnaživanje predrasuda i stereotipa o zatvoru i zatvoreničkoj populaciji.

Drugi pristup je razvijen u okviru kulturalne kriminologije i polazi od uzročno-posledičnih veza između medijskih prezentacija, stvarnih događaja, ličnih percepcija, javnog mnjenja i javne politike (Ferrell and Sanders, 1995). Ovde se dovode u vezu odnosi između dominirajuće kulture društva, medija i izvršenja kazne zatvora. Ovaj analitički okvir otvara i pitanja značenja zatvora u kontekstu savremene pop muzike, upotrebe zatvora u komercijalne marketinške svrhe i širenja tzv. zatvorskog turizma (bivši zatvori kao turistička mesta i hoteli).

Treći pristup nastaje u studijama medija, gde se tema zatvora posmatra kroz dramaturšku i produkcijsku analizu žanra i istorije filma i televizije.

I četvrti pristup, ima korene u Fukoovim filozofskim raspravama, a pre svega u delu *“Nadzirati i kažnjavati”* (Fuko, 1997). Centralna Fukoova ideja jeste da se osnovna načela zatvora, kao totalne ustanove, nisu promenila više od sto godina od njegovog nastanka, a to su: prevaspitanje, razvrstavanje, modifikovanje kazni, rad, obrazovanje u zatvoru i kontrola kretanja. Fuko je stanovišta da zatvor “ne popravlja” pojedince, već proizvodi “školu kriminala” i obeležava zatvorenike kao “večne prestupnike” koji se uvek vraćaju na socijalnu marginu. Za Fukoa ovo je poraz pravnog poretka društva, ali i uspeh disciplinske moći i nadzora koje društvo vrši nad svojim članovima. Kroz Fukoove teze deo analitičara odnosa mediji – zatvor ukazuje na medijske poruke koje teže jačanju prakse institucionalizacije i zatvorske represije, gde se produkuje slika da zatvori treba da stvaraju poslušne subjekte liberalne demokratije. Medijske slike zatvora tako podupiru „društvenu proizvodnju ritualizovane mortifikacije zatvorenika” i nameću im status „građanske smrti” kao preduslova „vaskrsenja u zajednicu živih” (Smith, 2009, prema: Sweeney, 2010: 700).

Stereotipne slike zatvora u medijima

U savremenim medijskim pejzažima zatvor se nalazi na različitim mestima: u igranim filmovima, zabavnim i marketing programima na televiziji, dokumentarnim filmovima, kao i u drugim oblastima medija i popularne kulture, kao što su muzika, muzički spotovi i crtani filmovi. Kroz ove različite medije stvaraju se i opšte i specifične slike zatvora, kao što su poruke o zločinu i kazni, stereotipi o zavorenicima i uzrocima zločina/kriminala, zatvorskom životu i ulozi zatvora u društvu (Cecil, 2015). Najčešća slika zatvora, bez obzira na medijsku formu jeste, da u zatvor dolaze nasilne i “grešne” osobe, gde se njihovo nasilno ponašanje nastavlja, što šalje poruku o zatvoru kao nezamenljivom i ključnom sredstvu socijalne kontrole pojedinaca koji su neprilagođeni normama društva.

Medijske konstrukcije zatvora kao totalne ustanove kreću se između dve tipične simplifikujuće slike ili dva stereotipa (Freeman, 2000). Jedne, gde je ova totalna ustanova (model “*smug hack*”) prikazana kao sistem koji je korumpiran, dehumanizovan i nesposoban da sprovede resocijalizaciju,

a gde su zatvorenici podvrgnuti seksualnim napadima, fizičkoj torturi i diskriminaciji od strane osoblja i drugih zatvorenika. U središtu ovog stereotipa nalazi se “okrutni zatvorski čuvar” koji brutalno, cinično ili koruptivno tretira zatvorenike. Prema Freeman (2000), ovakva karakterizacija zatvorskih stražara pruža potrebnu tenziju za izradu priča koje će privući pažnju publike. Iako publika može preko ove slike steći i neka reformska uverenja, efekat reformske humanizacije kazne zatvora je negiran načinom na koji je većina osuđenika prikazana: a to su nasilni, “nepopravljivi zločinci” koji su zaslužili okrutno postupanje. Na drugom kraju spektra je stereotip o “razmaženim zatvorenicima” (model “*country club corrections*”) i zatvorima kao mestima koja su ispunjena nezaslužnim privilegijama za zločince (prijatan rad, bračne posete, ljubavne sobe, slobodno vreme ispunjeno hedonizmom i zabavom, itd.). Ovakva medijska konstrukcija zatvora otvara pitanje (ne)sposobnosti zatvorskog sistema da ispuni svoju društvenu ulogu, a to je kažnjavanje i “društvena odmazda”. Naravno, u stvarnosti, tipičan zatvorski sistem i život ne pripada ni jednom od ovih ekstremnih stereotipa.

Filmske konstrukcije o zatvoru

Rane medijske slike zatvora dominantno su proizvod holivudskih igranih filmova, a moglo bi se reći da je filmska umetnost konstantno zainteresovana za temu kriminala i zatvora. S obzirom na to da SAD predstavljaju vodeću zemlju u svetu po stopi ljudi koji se nalaze u zatvoru, to je jedan od bitnih razloga zašto penalni sistem zauzima važno mesto u kulturnom, političkom i medijskom američkom prostoru (Sweeney, 2010). Preko tema o kriminalu i zatvoru, za filmsku umetnost otvaraju se brojna antropološka, religiozna, kulturološka, psihološka i politička pitanja o čoveku i društvu (Jugović i Bogetić, 2017).

Kao poseban (pod)žanr igranih filmova o kriminalu izdvajaju se tzv. filmovi o zatvoru (*prison films*). Samo tokom 1930-ih godina 20-og veka više od 60 filmova o zatvoru je proizvedeno u Holivudu (Gonthier, 2006). Od prvog holivudskog filma ovog žanra “Prison Barsa” (autor: Barnsdal, 1901), pa preko filmova kao što su “The Big House” (autori: Thalberg and Hill, 1930), “Cool Hand Luke” (autori: Carroll and Rosenberg, 1967), “Escape from Alcatraz” (autori: Siegel and Siegel, 1979) i “The Shawshank Redemption” (autori: Marvin and Darabont, 1994), slika zatvorskog života je obeležena sličnim porukama: bekstva (eskapizma), nepravde, “negativnog heroja” koji se bori protiv nehumanog zatvorskog sistema i okrutnih zatvorskih čuvara i institucionalnog nasilja (Rafter, 2006).

Čest holivudski narativ je priča o zatvoreniku koji je dobio nepravednu kaznu, pogrešno osuđen ili je počinio zločin pod olakšavajućim okolnostima. On je u oštrom sukobu sa ostalim zatvorenicima, od ulaska u zatvor, gde ga obično “čeka” proces inicijacije kroz fizički ili seksualni napad i poniženje od drugih zatvorenika. Drugi zatvorenici su prikazani kao “osvedočene ubice”, silovatelji i “nasilna čudovišta” koja su nemoralna i nepredvidljiva. Njihova nasilnost dodatno se iskazuje i kroz fizički izgled (obrijane glave, tetovaže, mišićavost i slično). Način snimanja kadrova, muzika i dijalog samo pojačavaju sliku “zla”

koju ti zatvorenici predstavljaju (Mason, 2006b). Time se ojačava stereotip da je većina zatvorenika nasilna i društveno opasna.

Film „Bekstvo iz zatvora“, baziran na noveli „Rita Hejvort i bekstvo iz zatvora“ („Rita Hayworth and Shawshank Redemption“, Stephen King, 1982) koji je i nominovan za sedam oskara, je tipičan primer ove grupe filmova. On predstavlja američku priču o bankaru koji je 1947. godine nepravedno osuđen za ubistvo svoje žene i njenog ljubavnika (Fiddler, 2007). Ključne poruke filma mogu se sagledati kroz nekoliko elemenata.

- 1) *Brutalno nasilje kao tehnika dominacije i kontrole i korumpiranost zatvorskih službi i uprave*: ogleda se kroz eksploataciju zatvorskog rada, korišćenje nedozvoljenih sredstava kako bi se ostvarili benefiti za upravu, nelegitimno korišćenje samice, fatalna premlaćivanja i ubistvo radi zaštite interesa nadređenih (O'Sullivan, 2001: 325).
- 2) *Jaka ideja i vizija bekstva („eskapizam“)*: uprkos svim nepravdama, izazovima i teškim iskušenjima glavni protagonist filma uspeva da zadrži jaku nadu i veru u lepotu života van zatvora za koju smatra da mu je dostižna, i sve svoje akcije usmerava u pravcu bekstva. Protagonista filma se najbolje može opisati rečenicom koju izgovara jedan od likova u filmu: „Kao da je imao nevidljivi oklop da ga štiti od ovog sveta“, što ukazuje na visok nivo rezilijentnosti na deprivacije u zatvoru koje ima glavni junak.
- 3) *Homoseksualizam je projektovan kroz seksualno zlostavljanje*: primetno je da se ne pokreće pitanje da li je homoseksualizam situaciona ili biološka kategorija, već se à priori vezuje za nasilništvo. Pitanje kontrole agresivnosti i seksualnog nagona, predstavljeno je kroz silovanja od strane neformalne zatvorske grupe zvane „sestrinska organizacija“.
- 4) *Institucionalizacija – prizonizacija*: ovaj fenomen se najpre ogleda u nemogućnosti promišljanja života van zatvora, koje na kraju eskalira samoubistvom bivšeg zatvorenika nesposobnog da se snađe u realnom svetu nakon više decenija života u instituciji. Ova slika pokreće pitanje neadekvatnog postpenalnog prihvata ljudi koji su (re)socijalizovani u zatvoru, dok sa druge strane pokazuje surove načine adaptacije na uslove i pravila zatvora.
- 5) *Samoinicijativno organizovanje sopstvene rehabilitacije*: Film „Bekstvo iz zatvora“ pruža prozor u pozitivnu stranu ljudskog delanja u tamnom zatvorskom ambijentu i vraća nadu u velika dela „malog čoveka“ koji je šireći zatvorsku biblioteku pružio mogućnost zatvorenicima da se obrazuju, opismene i konstruktivno koriste slobodno vreme (O'Sullivan, 2001).

I savremeni (pod)žanrovski filmovi o zatvoru nastavili su „tradiciju“ prikazivanja nasilne zatvoreničke populacije i okrutnih stražara, gde su zatvorenici super-predatori a stražari mučitelji (Cecil, 2015). Noviji filmovi, u odnosu na one ranije, češće uključuju slike o seksualnim napadima (silovanjima) kao delovima priče (Cox, 2009). Prema Cecil (2015) brutalnost i nivo nasilja u filmovima o zatvoru, danas služi da ojača ideju značaja zatvorske kazne i korisnosti institucije

koja drži "zaključane" nasilne muškarce. Ipak, zapaža se da je vremenom ovaj (pod)žanr, kod publike doživeo zasićenost usled predvidljivosti fabule i ishoda drame (Mason, 2003). Proizvođači filmova nisu u potpunosti napustili ovu vrstu fabula, ali su odlučili da je pokazuju iz drugih perspektiva i kroz raznolikost društvenih i zatvoreničkih populacija, gde zatvor služi kao pozadina za priče o osveti, ljubavi, porodici, smrti, religioznosti, kao i o političkim, rasnim, uzrasnim i rodnim odnosima u društvu.

U toj slici, vredan pomena je domaći TV serijal, u (pod)žanru zatvorske drame, "Sivi dom" (autori: Mihić i Bajić, 1986) koji je doživeo veliku gledanost kod publike. Serija se bavi životnim sudbinama mladih koji služe kaznu u vaspitno-popravnom domu. Dramaturška atmosfera filma je "mračna" sa slikama eksplicitnog nasilja i samopovređivanja, a likovi se formiraju između emotivno-pozitivnih, "prevrtljivih", psihopatskih i nekontrolisano-agresivnih štićenika. No, štićenici su, generalno, prikazani kao nesrećne žrtve društva i porodice koje tragaju za unutrašnjim snagama i pored osujećujućih životnih okolnosti koje su ih učinile prestupnicima. U tome im pomažu "vaspitači sa ljudskim licem" koji se emotivno vezuju za svoje štićenike i sa njima prolaze lične patnje i društvene nepravde. Uz filmove "Specijalno vaspitanje" i "Zaboravljeni", ovo je redak filmski i televizijski pokušaj sagledavanja problema maloletničke delinkvencije u srpskom društvu. Popularnost serije je bila takva da se i danas Vaspitno-popravni dom u Kruševcu, gde je serija snimana, neformalno zove "sivi dom".

Originalan pristup temi zatvora, otvoren je u filmu "Mrtav čovek hoda" (autori: Robins and Prejean, 1995) koji se bavi odnosom kazne, smrti i religioznosti. Film je snimljen prema istoimenom romanu i istinitoj priči o susretima u zatvoru opatice-časne sestre sa čovekom koji je osuđen na smrt u njegovim poslednjim danima i satima. Zatvor služi kao zastor priče o iskupljenju, kajanju, krivici, moralnom grehu, veri, saosećanjima prema žrtvama i odnosu prema smrti. Segmenti filma koji se odnose na organizaciju i kontrolu od strane zatvorskog sistema podržavaju Fukoovu analizu tehnologije moći i modernog kažnjavanja koja se ogleda u efikasnosti, organizovanosti i nevidljivosti (Ienna, 1997). U filmu je simbolično prisutna slika zidnog sata: ona odslikava doslednu disciplinu i propisano vreme za sve aktivnosti (poseta, duhovni razgovor, opraštanje od porodice), ali i simbolizuje protok vremena u figurativnom smislu (koliko je ostalo vremena da zatvorenik prizna sebi istinu, doživi duhovno preobraženje, istinski se pokaje i zatraži oprost) i faktičkom smislu (odbrojavanje dana/sati do izvršenja smrtno kazne).

Kroz ovaj film, životni put čoveka označava se na hrišćanski način, kao „spasenje putem istine koja oslobađa od bola“, što je oličeno u spasenju koga pruža Biblija (koja je čest motiv u filmovima o zatvoru) i suočavanjem sa strahom od smrti preko primera Hrista koji je umro za tuđe grehe. Humanistički i verski princip koji film pruža, može se videti kroz reči junakinje, sestre Helen: „Svaki čovek vredi više od njegovog najvećeg nedela“. Film bi se mogao doživeti i kao kritika smrtno kazne i njene evolucije (od giljotine do smrtonosne injekcije), ali i kao antistereotipna poruka da su i najteži prestupnici ("normalni") ljudi koji imaju emocije i koji tragaju za smislom života i u trenucima konačnog kraja.

Medijski prikazi žena u zatvoru

Kada se medijske/filmske konstrukcije zatvora analiziraju iz rodne perspektive, izdvaja se par tipičnih slika žena – zatvorenica. Prvi model je gde su žene predstavljene kroz formu muškog tipa zatvorenika (nasilje, okrutni čuvari, pokušaji bekstva, seksualno predatorstvo). Usled objektivne činjenice da je veliki broj žena u zatvoru, upravo, zbog ubistva, kreira se slika nasilne žene koja odstupa od prototipa ženstvenosti, i u skladu sa tim zaslužuje da bude kažnjena. Ovaj pristup ignoriše specifične osobenosti ženske zatvoreničke populacije i pojačava stereotipe o zatvorenicama koje su nasilne i nedostojne za humani tretman (Clowers, 2001). Drugi model je seksualizacija ženskih zatvorenika gde se gledaocima prikazuju priče o “seksu iza rešetaka”, čime se zanemaruju stvarna pitanja sa kojima se suočavaju zatvorene žene (Britton, 2003). Treći pristup pokazuje žene kroz formu romantičnih melodrama i pouka o pravilnom – moralnom ženskom ponašanju u zatvoru (Bouclin, 2009). Žene su ovde prikazane kao antipod ideji majčinstva ili kao žene koje bi trebalo da brinu o porodici a ne da budu u zatvoru (Cecil, 2007). Ovi filmovi odražavaju stereotipna uverenja prezentujući ženske zatvorenike kao “pre-emosivne” i “histerične”. I po četvrtom modelu, žene su predmet rasnih i institucionalnih zlostavljanja na šta, obično, odgovaraju nasiljem kao i muški zatvorenici.

U filmsko-istorijskom smislu, aspekti prikaza zatvorenica mogu se konstituisati u nekoliko dominantnih kategorija. Nakon Drugog svetskog rata kriminolozi prikazuju žene zatvorenice kao lezbejke i “opasne društvene grupe”, dok se u popularnoj kulturi ženski zatvori posmatraju kao sinonimi za lezbejstvo (Freedman, 1996). Prema Ciasullo (2008), narativna razvojna trajektorija filma koji prati vreme od ulaska do izlaska žene iz zatvora, jeste oblikovana tipičnim procesom. “Mlada heroina” ulazi u zatvor zbog, najčešće, nehatne uključenosti u zločin; njen ulazak prati „pozdravni ritual“ koji odslikava karakteristike Gofmanovog modela „mortifikacije sopstva“ (odustajanje od lične imovine i individualnih obeležja, pretresi, tuširanje i sl.); suočava se sa različitim „ženama kriminalcima“ (uključujući sarkastičnu prostitutku i agresivnu lezbijku); autoritet zatvora (uprava, nadzornici) najčešće je uobličena u sadistički nastrojenoj ženi, a da bi slika dobila i svetliji ton, često je u prikaz uključena i „dobronamerna“ muška figura (najčešće zatvorski lekar); na kraju, priča se, najčešće, završava “oslobađanjem heroine” (Ciasullo, 2008).

U vezi sa seksualnom i rasnom konotacijom holivudskih konstrukata žena u zatvoru, zapažanja pojedinih autora su da žene prikazane kao agresivne lezbejke, jesu obično crne rase, dok su belkinje prikazane kao povremene partnerke koje pristaju na seksualnu vezu (Freedman, 1996: 397). Medijski fokus na seksualizovane slike žena u zatvoru ima tendenciju senzacionalističkog prikaza uz iskrivljavanje i trivijalizaciju njihovog pravog iskustva zatvorskog života (Krajicek, 1998, prema: Gesualdo, 2016). Bez obzira na specifične vrste žena, većina filmova o ženama u zatvoru se oslanja na seks i nasilje kako bi se publika “zabavila”, zanemarujući realnosti i deprivacije sa kojima se suočavaju prizonizirane žene (Cecil, 2015). U stvarnosti, dok su određeni tipovi

deprivacije univerzalni, odnosno svojstveni i muškarcima i ženama, u zatvoru (poput gubitka slobode i autonomije, nemogućnosti heteroseksualnih odnosa), nemogućnost vršenja ključnih društvenih uloga žene, majke i domaćice se kod zatvorenica pojavljuju kao najteži oblici deprivacije (Špadijer-Džinić, Pavićević i Simeunović-Patić, 2009).

Zatvor u dokumentarnim filmovima i TV serijalima

Dokumentarni filmovi o zatvorima se masovnije razvijaju tek posljednjih decenija. Prema Cecil, postoji pet vrsta dokumentarnih filmova o zatvoru: istorijski filmovi, filmovi koji su zasnovani na preventivnoj ideji odvracanja od kriminala, filmovi o tretmanu i rehabilitaciji u zatvoru, filmovi o krivičnim istragama i filmovi koji su bazirani na iskustvima života u zatvoru (Cecil, 2015). U ovim filmovima zatvor i kriminal se obrađuju kroz neke tipične pristupe, koji se najčešće i prepliću, kao što su analitičko-istraživački, istorijsko-faktografski, dramaturško-dokumentaristički i senzacionalistički pristup.

Upečatljiv dokumentaristički filmski pristup jesu analize tzv. najtežih zatvora za izvršenje kazne. Više TV produkcija (npr. BBC, Russia Today, National Geographic) je pravilo i cikluse filmova o "teškim zatvorima" za osuđenički život u čitavom svetu (Južna Amerika, Rusija, SAD). Odličan primer ovog tipa dokumentarnog filma su filmovi "*Najteži zatvor u Rusiji*" (BBC Documentary, 2016) i "*Unutar "Crnog delfina" visoko sigurnosnog zatvora za najteže kriminalce*" (Russia Today, 2017), kao priče o ruskom zatvoru, popularno nazvanom "Crni delfin" (po skulpturi delfina u dvorištu). Ovaj zatvor se nalazi u regiji Orenburg, na granici Rusije sa Kazahstanom i jedan je od najstarijih zatvora u Rusiji. U njemu žive osuđenici na doživotni zatvor i dugovremene kazne zatvora koji su izvršili najteža krivična dela i to na posebno brutalan način (serijska ubistva, ubistva dece i žena, počinioци silovanja uz smrtnu posledicu, teroristička ubistva, kanibalizam).

Film BBC dokumentarne produkcije "*Najteži zatvor u Rusiji*" je dugometražni dokumentarni film (traje 1h i 30 minuta) koji je fokusiran na narative kroz pojedinačne ispovesti zatvorenika, u modelu tzv. istinitih priča, u hiperrealističkom tonu sa puno elemenata dramatizacije. U filmu se scenografski, kao zastor ljudskih drama, smenjuju rano jutro i noć, tamne boje enterijera zatvora i pritaženo dramatična muzika. Deo scena u filmu pokazuje i prostornu udaljenost ovog zatvora od civilizacije (sneg, šuma, nepregledno prostranstvo), gde, na primer, supruga jednog od zatvorenika osuđenog na doživotnu kaznu zatvora, govori kako do ovog zatvora putuje 60 sati kako bi pričala sa suprugom dozvoljenih 4 sata i to bez fizičkog kontakta (razgovor preko slušalice i staklene pregrade). Supruga zatvorenika se snima kod neposrednog ulaska u zatvor gde opisuje svoje utiske o prostoru (izjava: "Ovde me podilazi jeza") i gde režiser potencira emocionalnu ekspresiju, snimajući lica kod prvog kontakta supružnika nakon pet godina.

U ovom filmu zatvor je pokazan kroz – suočavanje zatvorenika sa deprivacijom slobode i sopstvenom krivicom, organizaciju života i rada i

zatvoreničku subkulturu. Na vratima svake ćelije (od 5 m²) nabrojana su krivična dela koja su zatvorenici počinili, kako čuvari ne bi stvorili empatiju prema njima. Zatvorenici se čuvaju u ćelijama sa više čeličnih vrata i sa rešetkama na prozoru sa kojeg dolazi malo prirodnog svetla (jedan zatvorenik to opisuje: "Živeti u kavezu 25 godina"). Oni se sprovode liscama na leđima i savijenog tela nadole, a ponekad i sa povezima preko očiju. Upravnik zatvora iznosi uverenje da je ovakav način kažnjavanja jedini mogući odgovor društva na brutalne zločine.

Intervjuisani zatvorenici pokazuju kajanje za svoje zločine, sa naglašavanjem da su njihovi zločini ili društveno ili impulsivno potaknuti. Karakteristične su sledeće izjave zatvorenika o deprivacijama u zatvoru i kajanju: „Nije teško ubiti ljude, teško je živeti sa tim“, „Dan je kao sat, a nedelja je kao dan“, „Kada sam bio slobodan, bio sam slep, sada sam otvorenih očiju jer sam promenio karakter i duhovnost“, „Vreme je različito u različitim situacijama“, „Ljudi vrednuju život tek kada od njega izgube sve“.

Film osvetljava i (rusku) zatvoreničku subkulturu, kao način uspostavljanja unutarzatorske hijerarhije. Najniži status imaju osuđenici zbog seksualnih delikata, npr. ubistava uz silovanje dece i žena. Jedan od osuđenika za ovo krivično delo za sebe kaže: "Ja sam ništa i čovek sam oborenog pogleda". Oni obavljaju najteže i najprljavije poslove u zatvoru. Zatorska subkultura se pokazuje i kroz "trgovinu" homoseksualnim odnosom za dobijanje cigareta ili hrane, tetoviranost, naglašavanje mišićavosti tela i fizičke kondicije, itd. Takođe, film pokazuje i moguće privilegije za dobro vladanje kao što su internet kontakt sa porodicom, gledanje televizije i čitanje knjiga i novina. Pokazano je i da zatvor ima crkvu koju su zatvorenici sagradili i uredili.

Film BBC-ja „*Hteli su da umrem u zatvoru*“ (2017) otvara temu, kroz ličnu priču, adaptacije čoveka (Normana Brajanta, osuđenog kao maloletnika za ubistvo) na život u društvu posle boravka u zatvoru. U aprilu 2017. godine, posle više od 30 godina iza rešetaka, Norman je po prvi put ušao u spoljašnji svet kao odrasla osoba. Film prati Normana u prvim satima i danima nakon izlaska iz zatvora i pokazuje kako on vidi lično pokajanje (dolazi pored kuće gde je izvršio ubistvo), kako zadobija podršku porodice i stvara novi početak u socijalnoj sredini. I ovaj film, koristi popularni dokumentaristički podžanr istinite životne priče (*true life story*), gde je glavni junak filma u isto vreme i narator. Ovaj film otvara pitanje postpenalne rehabilitacije i važnost porodice i podrške društva bivšim zatvorenicima.

U TV serijalima postoji trend filmske dramatizacije događaja, poput serijala "Iza rešetaka" (TV Prva, Srbija) ili intervju a o životnim biografijama (*life story*) osoba koje su nekada boravile u zatvoru (npr. serijal "Goli život", TV Happy, Srbija). U ovakvim serijalima mogu se videti poruke o zatvorima kao mestima patnje, jedinstvenog životnog izazova i iskustva, individualne transformacije i rehabilitacije, a o zatvorenicima kao žrtvama "greha mladosti", socijalnog neiskustva, manipulacije od drugih ljudi itd. Ili kao o romantičnim anti-herojima kojima je kriminal "robin-hudovski" izraz bunta prema društvu i bogatstvu manjine i koje zatvor "nije promenio" ili im je, čak, i ojačao poziciju u kriminalnoj grupi i doneo društvenu popularnost.

Treba zapaziti, u duhu kulturalne kriminologije, i novije trendove kod nekih medija, posebno tabloidnih novina i nekih TV formata, koji su posebno zainteresovani za temu javnih (poznatih, estradnih) ličnosti u zatvoru ili pritvoru. U našim medijima bili su uočljivi primeri medijskog praćenja izlaska javnih ličnosti iz zatvora/pritvora ali i u obrnutom smeru, gde su "rijaliti zvezde" iz uživo TV programa direktno odlazili u ove institucije.

Razlozi popularnosti filmova o zatvoru

Objašnjavajući zbog čega su zatvori na filmskim platnima tako dugo popularni, N. Rafter osvetljava četiri potrebe publike koje se zadovoljavaju ovim putem (Rafter, 2006, prema: Bougadi, 2016: 1): 1) samoidentifikacija sa svojim (super)herojem; 2) (sa)učestvovanje u savršenom prijateljstvu – često prikazivanje saputnika koje zatvorenici mogu imati tokom života u zatvoru; 3) zadovoljavanje heteroseksualne ili homoseksualne seksualne fantazije; 4) zadovoljstvo zbog upražnjavanja radoznalosti o životu iza rešetaka (naročito kada je film zasnovan na istinitoj priči).

U prilog objašnjenju medijskih sadržaja u čijem fokusu jesu zatvori, može se dodati i neizbežna težnja da se mediji bave najspektakularnijim zločinima koji dovode do najtežih kazni, što zadovoljava potrebu ljudi da saznaju „ko je šta zaslužio“ ili „ko je zaslužio ono najgore“. Sa druge strane, osim što imaju za cilj da prenesu određeno iskustvo o zatvoru, zatvorske drame mogu služiti i kao maštovit izvor informacija koji evocira osećanje empatije na različite načine (Wilson and O'Sullivan, 2004).

Takođe, smatra se da jedan od razloga popularnosti filmova o zatvoru leži u procesu identifikacije gledalaca sa glavnim junakom. U velikom broju filmova glavni junak predstavlja žrtvu, bilo da je nepravedno osuđen ili kroz boravak u zatvoru proživljava veliku patnju zbog izdržavanja kazne koja nije srazmerna zločinu koji je učinio (Spina, 2017). Prema istraživanju McQueen-a (2010), gde je bio cilj da se ispita uticaj pet popularnih filmova o zatvoru na oblikovanje percepcije studenata o zatvorenicima, zatvoru i zatvorskom osoblju, nalazi studije pokazuju da postoji tendencija prisustva negativnijih emocija, asocijacija i komentara studenata, odmah nakon prijema ovih medijskih sadržaja. Nakon gledanja predviđenih filmova, studenti su imali najpozitivnije stavove (najviše empatije) prema zatvorenicima, negativne ili neutralne stavove prema portretima zatvora, dok su stavovi prema zatvorskom osoblju bili izrazito negativni.

Popularizacija filmova o zatvorima može imati i određene latentne funkcije. Naime, veliki deo krivičnih dela nikada ne stigne do suda (tzv. tamna brojka kriminala) ili se za njih ne izriče kazna zatvora, što na kraju može dovesti do sticanja pogrešne slike u javnosti o pravosudnom sistemu (Marsh, 2009). Takođe, medijski diskurs o kriminalu i kažnjavanju jeste emocionalno obojen i senzacionalistički konotiran na teška krivična dela, što nužno vodi promociji kazne zatvora kao poželjnog oblika sankcionisanja (Happer, 2017). Time što se potencira medijsko prikazivanje slučajeva teških krivičnih dela (ubistva, seksualni delikti, terorizam), gde se sudski proces okončao i gde su počinoci u

zatvoru, legitimizuje se moć i uspeh rada policijskih, tužilačkih i sudskih organa (Marsh, 2009).

Efekti medijskih sadržaja o zatvoru na publiku i javnost

Razmatrajući uticaj filmova o zatvoru na oblikovanje percepcije javnog mnjenja, nameću se dva osnovna shvatanja njihovih efekta na javnost. Sa jedne strane, jeste gledište po kome su mediji sredstvo moguće reforme sistema izvršenja krivičnih sankcija (Wilson and O'Sullivan, 2004). Sa druge strane, su mišljenja o pasivističkoj funkciji medija i ulozi publike, po kojima mediji nemaju značajnu ulogu u oblikovanju i promeni percepcije javnosti, već je njihova uloga u potvrđivanju postojeće konvencionalne penalne prakse, dok putem medijskih sadržaja o zatvoru publika zadovoljava trivijalne voajerističke i zabavljачke potrebe (Greer, 2005; Jarvis, 2005; Mason, 2003, 2006, prema: Bennett, 2008).

Posmatrano sa edukativnog aspekta, medijske prezentacije zatvora stvaraju uvid u funkcionisanje pravosudnog sistema i utisak o dostižnosti i efektivnosti pravde (Cecil, 2015). U ovom smislu, važnost medijskog izveštavanja o penalnim institucijama, može se naći i u efektima koje mogu imati na generalnu i specijalnu prevenciju kriminala, budući da su represija i prevencija tesno povezani pojmovi (pojam represije, pored primene kazne obuhvata i pretnju kaznom) (Stojanović, 2011), a da se zatvor može posmatrati kao instrument represije (Fuko, 1997). Efekti generalne prevencije mogu se sagledati i kroz domene medijske prezentacije zatvorske subkulture i zatvorenika, kao sredstva socijalne kontrole i disciplinizacije ljudi. Fiktivni ili stvarni zatvorenik može služiti za primer kroz kakvo iskustvo može proći (ili kako može završiti) svaki čovek koji ne poštuje norme i zakon (Wright, 2000).

Zaključak

Savremene medijske slike zatvora i zatvorenika su raznolike, ali dominira pristup koji ove totalne ustanove vezuje za nasilje i nasilne pojedince, čime se u javnom diskursu ojačava politika prizonizacije kao efikasne metode kontrole i prevencije kriminala. Karakteristične slike zatvora kao totalne ustanove jesu da on predstavlja mesto: društvene osвете, kaznjavanja za teške zločine, nasilja, gubitka slobode, systemske torture, uništavanja identiteta, pokajanja, jačanja kriminalnih navika i uverenja ("školovanja za kriminal"), korupcije, itd. Dominirajući fokus medija je na one pojedince/pojedinke koji su osuđeni za nasilna krivična dela, što ostavlja javnosti poruku da je zatvor ključno rešenje za problem zločina/kriminala. Ovakav penalni populizam ima potencijal da ostavlja gledaoce uplašene, "šokirane" i uverene u nužnost retributivne politike kontrole kriminala.

Nalazi desetogodišnje analize penalnog diskursa u bioskopima (1995. – 2005. godine) sugerišu da je on konstruisan oko dva elementa. Prvi element tiče se eksploatacije nasilja i seksualnih napada u zatvorskim filmovima, najčešće

prikazanih voajeristički, senzacionalistički i izdvojeno od realnosti i šireg konteksta, a drugi element obuhvata zastupljenost osuđenih lica kao onih koji su dehumanizovani i zaslužuju težak zatvorski tretman, što doprinosi potvrđivanju zatvora kao „kamenja temeljca za kažnjavanje” (Mason, 2006b: 611). Sa druge strane, medijske prezentacije zatvora kao mesta koje je prepuno ubica, silovatelja i pedofila, onemogućavaju dugoročnu raspravu o drugoj „strani medalje“, a to su zatvorska samoubistva, nepoštovanje ili gubitak prava zatvorenika i sve veći broj žena i dece koji se nalaze u zatvorima (Mason, 2006a: 251).

Medijske slike zatvora mogu se sagledati i kroz perspektivu komercijalizacije teme kriminala i konzumerizma publike koja ima motive za gledanje i razumevanje ovakvih sadržaja. Filmska industrija je u stalnoj potrazi za novim i dramaturški snažnim (kognitivnim, emotivnim, estetskim i moralnim) narativima koji će zaokupiti pažnju publike, što znači i mogući veći komercijalni efekat. Teme o kriminalu imaju, upravo, takav potencijal za filmsku umetnost i TV produkcije jer imaju prostor da u fabulama otvore ljudske i društvene drame kroz pitanja: „večne borbe” dobra i zla; krivice i kazne; odnosa moralnosti i nemoralnosti; odnosa života i smrti; ljudske patnje i osvete; pravde i nepravde; ostvarivanja moći; ljudske pohlepe; društvenih strahova; korupcije institucija kontrole kriminala; itd. (Jugović, Bogetić, 2017).

Medijsko prikazivanje ličnosti zatvorenika i njihovih sposobnosti, mogućnosti i efekata tretmana je značajno i sa aspekta dometa rehabilitacije, socijalne reintegracije i uključivanja u širi društveni sistem po završetku zatvorske kazne. Značaj medijskog prikazivanja ogleda se i u konstruktima koji se formiraju prema ljudima koji tamo žive i rade, te neetično i neprofesionalno bavljenje ovom temom može kao krajnji produkt imati jaku stigmatizirajuću praksu prema sadašnjim i bivšim zatvorenicima. Ovakva stigma koja se širi preko medija može postati preovladavajući stav šire zajednice i time dodatno otežati proces resocijalizacije i reintegracije bivših zatvorenika u društvo (Contreras-Pulido, Martín-Pena, and Aguaded, 2015). Naravno, može se konstatovati i da postoje alternativni načini prikazivanja zatvora u medijima koji imaju reformsko-humanističke i kritičke poglede sa verom u ideje resocijalizacije i rehabilitacije, ostvarivanja ljudskih prava zatvorenika i smanjivanja degradirajućih i koruptivno-sistemskih usmerenja zatvora, ali su oni u značajnoj manjini.

Reference

- Bennett, Jamie. 2006. The good, the bad and the ugly: The media in prison films. *The Howard Journal of Criminal Justice*, god. 45, br. 2: 97–115.
- Bennett, Jamie. 2008. „Reel life after prison: repression and reform in films about release from prison”. *Probation Journal*, god. 55, br. 4: 353–368.
- Bouclin, Suzanne. 2009. “Women in prison movies as feminist jurisprudence”. *Canadian Journal of Women and the Law*, god. 21, br. 1: 19–34.
- Bougadi, Stavroula. 2016. Fictional Representation of Prison in Films and TV’s Series Genre: Public and Academic Perceptions of Prison. *Forensic Res Criminol Int J*, god. 2, br. 1: 00041.

- Britton, Dana. 2003. *At work in the iron cage: The prison as a gendered organization*. New York: New York University Press.
- Cecil, Dawn K. 2007. „Looking beyond caged heat: Media images of women in prison.“ *Feminist Criminology*, god. 2, br 4: 304–326.
- Cecil, Dawn K. 2010. „Televised images of jail: Lessons in controlling the unruly.“ u: Deflem, Mathieu (ur.). *Popular Culture, Crime and Social Control*, pp. 67–88. Emerald Group Publishing Limited.
- Cecil, Dawn K. 2015. *Prison life in popular culture: From The Big House to Orange is the New Black*. Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers.
- Cheliotis, Leonidas K. 2010. The ambivalent consequences of visibility: Crime and prisons in the mass media. *Crime, Media, Culture*, god. 6, br. 2: 169–184.
- Ciasullo, Ann. 2008. „Containing “Deviant” Desire: Lesbianism, Heterosexuality, and the Women-in-Prison Narrative.“ *The Journal of Popular Culture*, god. 41, br. 2: 195–223.
- Clowers, Marsha. 2001. “Dykes, gangs, and danger: Debunking popular myths of maximum-security life”. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, god. 9, br. 1: 22–30.
- Contreras Pulido, Paloma, Daniel Martín-Pena, and Ignacio Aguaded. 2015. „Derribando el autoestigma: medios de comunicación en prisiones como aliados de la inclusión social.“ *Cuadernos. Info*, god. 36, 15–26.
- Cox, Stephen. 2009. *The big house: Image and reality of American prison*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Davies, Christie. 1989. Goffman’s concept of the total institution: Criticisms and revisions. *Human studies*, god. 12, br. 1–2: 77–95.
- Doyle, Aaron. 2006. „How not to think about crime in the media.“ *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, god. 48, br. 6: 867–885.
- Fenwick, Melissa E. 2009. „Reel images: Representations of adult male prisons by the film industry.“ Graduate Theses and Dissertations: University of South Florida. Dostupno na: <http://scholarcommons.usf.edu/etd/1962>, pristupljeno: 10. 09. 2018. godine.
- Ferrell, Jeff and Hayward, Keith. 2016. *Cultural Criminology – Theories of Crime*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Ferrell, Jeff, and Sanders, Clinton. 1995. *Cultural criminology*. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Fiddler, Michael. 2007. „Projecting the prison: The depiction of the uncanny in The Shawshank Redemption.“ *Crime, Media, Culture*, god. 3, br. 2: 192–206.
- Freedman, Estelle B. 1996. „The prison lesbian: Race, class, and the construction of the aggressive female homosexual, 1915–1965.“ *Feminist Studies*, god. 22, br. 2: 397–423.
- Freeman, Robert M. 2000. *Popular culture and corrections*. Lanham, MD: American Correctional Association.
- Fuko, Mišel. 1997. *Nadzirati i kažnjavati – Nastanak zatvora*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

- Gamson, William A., David Croteau, William Hoynes, and Theodore Sasson. 1992. „Media images and the social construction of reality.“ *Annual review of sociology*, god. 18, br. 1: 373–393.
- Gesualdo, Jamie. 2016. „Representing the Invisible? An Intersectional Analysis of Incarcerated Women in Netflix’s Orange is the New Black.“ PhD diss., University of Ottawa: Faculty of Social Science, Department of Criminology. Dostupno na: https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/35382/1/Gesualdo_Jamie_2016_thesis.pdf, pristupljeno 05. 09. 2018. godine.
- Goffman, Erving. 2007. *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Routledge.
- Gonthier, David. 2006. *American prison films since 1930: From The Big House to The Shawshank Redemption*. Lewiston, NY: Edwin Mellen Press.
- Happer, Catherine. 2017. „Media, crime and punishment in the digital age.“ *Sociology Review*, god. 26, br. 3: 26–29.
- Ienna, Mariella. 1997. „Dead man walking and the rhetoric of an’eye for an eye’: a punishment out of the public view [Review of Prejean, Helen. *Dead Man Walking: An Eyewitness Account of the Death Penalty in the United States* (1993) and the film adaptation.].“ *Current Issues in Criminal Justice*, god. 8, br. 3: 324.
- Institute for Criminal Policy Research, World Prison Population List. Dostupno na: http://prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition_0.pdf, pristupljeno 27. 09. 2018. Godine.
- Jugović, Aleksandar i Bogetić, Dragica. 2017. „The media and crime: from sensationalism to moral panic“. u: Stevanović, Ivana i Pavićević, Olivera (ur.). *International scientific thematic conference “Judiciary and Media”*, Palić 08–09 june 2017, str. 101–113. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Levenson, Joe. 2001. Inside information: Prisons and the media. *Criminal Justice Matters*, god. 43, br. 1: 14–15. Published online: 13 Mar 2008.
- Marsh, Ian. 2009. „Representations of prisons in the British media—or are we being fair to holiday camps?“. *Criminal Justice Studies*, god. 22, br. 3: 367–374.
- Mason, Paul. 2003. „The screen machine: Cinematic representations of prison“. u: Mason, Paul (ur.). *Criminal visions: Media representations of crime and justice* (pp. 287–297). Cullompton, U.K.: Willan Publishing.
- Mason, Paul. 2006a. „Lies, distortion and what doesn’t work: Monitoring prison stories in the British media.“ *Crime, Media, Culture*, god. 2, br. 3: 251–267.
- Mason, Paul. 2006b. „Prison decayed: Cinematic penal discourse and populism 1995–2005.“ *Social Semiotics*, god. 16, br. 4: 607–626.
- McQueen, Jeremy Scott. 2010. „Prison Blockbusters: Relationships Between Prison Cinema and Student Perceptions.“ *Online Theses and Dissertations*. Dostupno na: <https://encompass.eku.edu/etd/05>, pristupljeno 20. 09. 2018. godine.
- O’Sullivan, Sean. 2001. „Representations of prison in nineties Hollywood cinema: from Con Air to The Shawshank Redemption.“ *The Howard Journal of Criminal Justice*, god. 40, br. 4: 317–334.

- Rafter, Nicole. 2006. *Shots in the mirror: Crime films and society*. New York: Oxford University Press.
- Špadijer-Džinić, Jelena, Olivera Pavićević, i Biljana Simeunović-Patić. 2009. „Žena u zatvoru-deprivacije zatvoreničkog života.“ *Sociologija/Sociology: Journal of Sociology, Social Psychology & Social Anthropology*, god. 51, br. 3: 225–246.
- Spina, Ferdinando. 2017. Crime Films, u: Brown, Michelle (ur.). *The Oxford Encyclopedia of Crime, Media, and Popular Culture*. Oxford University Press.
- Stojanović, Zoran. 2011. „Preventivna funkcija krivičnog prava.“ *CRIMEN (II)*, Beograd, br 1: 3–25.
- Surette, Ray. 2007. *Media, crime, and criminal justice: Images, realities, and policies* (3rd ed.). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Sweeney, Megan. 2010. „Legal Brutality: Prisons and Punishment, the American Way.“ *American Literary History*, god. 22, br. 3: 698–713.
- Vladislavljević, Nebojša i Voltmer, Katrin. 2017. „Medijsko predstavljanje sukoba u demokratizaciji u Egiptu, Keniji, Srbiji i Južnoj Africi 1.“ *Sociologija*, god. 59, br. 4: 518–537.
- Wilson, David, and Sean, O’Sullivan. 2004. *Images of incarceration: Representations of prison in film and television drama*. Waterside Press.
- Wright, Paul. 2000. „The cultural commodification of prisons.“ *Social Justice*, god. 27, br. 3: 15–21.